

ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

□ पुणे □ वर्ष १ ले □ अंक २४३ वा □ शुक्रवार दि.२१ नोव्हेंबर २०२५ □ पाने ४ □ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

एकनाथजी रानडे:एक साधनामय व्यक्तिमत्व

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय **साहित्य**

ज्यांनी आपल्या साधनामय व समर्पणातून कन्याकुमारी येथे स्वामी विवेकानंद यांचे स्मारक उभारले अशे साधनामय व्यक्तिमत्व म्हणजे स्व. एकनाथजी रानडे होय. एकनाथींचा जन्म १९ नोव्हेंबर १९१४ रोजी महाराष्ट्रातील अमरावती जिल्ह्यातील टीम टाळा येथे झाला. त्यांचे प्राथमिक शिक्षण नागपूर येथील फडणवीस पुरा येथील सरकारी शाळेत झाले. व पुढील माध्यमिक शिक्षण आणि इंग्लिश हायस्कूल मधून झाले. पुढे त्यांनी कायद्याचे शिक्षण घेतले. व पुढील आयुष्य त्यांनी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघात व स्वामी विवेकानंदांच्या कार्याचा प्रचार करण्यात घालविले. श्री एकनाथ रानडे यांचे मेहुणे श्री अण्णाजी सोहोनी हे १९२६ मध्ये नागपूर येथे डॉक्टर हेडोवार यांनी स्थापन केलेल्या राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाशी जवळून संबंधित होते अण्णाजी सोहोनी यांच्या मार्गदर्शनाखाली नाथ १९२६ मध्ये संघ शाखेत गेले आणि ते त्यांच्या आयुष्यातील एक महत्त्वाचा टप्पा ठरला. तो काळ इंग्रजी शिक्षणाचा व इंग्रजांच्या साम्राज्यवादाचा काळ होता. ख्रिश्चन मिशनरी ख्रिश्चन धर्माचा प्रचार प्रसार करत होते या पार्श्वभूमीवर एकनाथजी रानडे यांनी ख्रिश्चन मिशन-यांच्या प्रचाराला तोंड देण्यासाठी उपनिषदांचा अभ्यास सुरू केला उपनिषदांचा अर्थ लावणे त्यांना कठीण जात असल्याने त्यांनी स्वामी विवेकानंदांच्या कार्याचा अभ्यास केला आणि त्याद्वारे त्यांनी प्रथम स्वामी विवेकानंदांचे जीवन,कार्य, आणि दृष्टिकोन जाणून घेतला.

एकनाथ रानडे हे विवेकानंद स्मारक उभारणीतील मुख्य शिल्पकार होते, ज्यांनी स्वामी विवेकानंदांच्या समानार्थक कन्याकुमारी येथे हे स्मारक उभारण्यासाठी पुढाकार घेतला. विवेकानंद स्मारक हे स्वामी विवेकानंदांना समर्पित असलेले एक स्मारक आहे, जे कन्याकुमारी येथे एका खडकावर उभारलेले आहे.

एकनाथ रानडे हे एक कार्यकर्ते आणि नेते होते, ज्यांना राष्ट्रवाद आणि अध्यात्मवादाचा वारसा लाभला होता.

विवेकानंद स्मारक हे स्मारक कन्याकुमारी येथे विवेकानंदांना समर्पित आहे. हे एक लोकप्रिय पर्यटन स्थळ आहे.रानडे यांनी विवेकानंद स्मारक उभारण्यासाठी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या मदतीने प्रचंड प्रयत्न केले आणि १९७० मध्ये हे स्मारक राष्ट्राला समर्पित झाले.

स्मारकसोबतच, १९७२ मध्ये रानडे यांनी त्याग आणि सेवा या तत्त्वांवर आधारित विवेकानंद केंद्राची स्थापना केली.

कन्याकुमारी येथील भव्य विवेकानंद रॉक मेमोरियल हे प्रेणेचा एक अविनाशी स्रोत आहे. विवेकानंद स्मारक, जे आज उभे आहे, ते स्वामीजींचे आणि श्री एकनाथजी रानडे यांचेही स्मारक आहे, ज्यांच्या कार्यावरील समर्पणाला केवळ श्रद्धेने नव्हे तर बौद्धिक दृढनिश्चयाने प्रेरित केले होते.

केंद्रीय मंत्रिमंडळातील पूर्वमंत्री श्री गोविंद मेनन यांच्याशी झालेल्या संभाषणात एकनाथ रानडेजी यांनी विचारले की, “विवेकानंदांच्या तत्वज्ञानाशी संघाचे कार्य कसे जुळवून घेता येईल?”, असे मंत्र्यांनी विचारले असता, एकनाथजींनी उत्तर दिले, “विवेकानंदांच्या तत्वज्ञानानेच मला संघाचा कार्यकर्ता बनवले. खरं तर, संघ हे दुसरे तिसरे काही नसून स्वामीजींच्या कार्याचा विस्तार आहे.”

श्री एकनाथ रानडे यांचा असा विश्वास होता की विवेकानंद शिला स्मारक हे एक राष्ट्रीय स्मारक असल्याने, प्रत्येक भारतीयाला त्याच्या बांधकामात योगदान देण्यासाठी आमंत्रित केले पाहिजे. त्यांनी जवळजवळ प्रत्येक राज्य सरकारशी संपर्क साधला (आणि यशस्वी झाले) आणि नागालँड आणि अरुणाचल प्रदेश या ईशान्येकडील राज्यांमध्ये जाण्याचा विशेष प्रयत्न केला जेणेकरून त्यांनाही राष्ट्रीय प्रयत्नांचा एक भाग वाटेल.

परंतु बहुतेक देणग्या सामान्य जनतेकडून आल्या. श्री एकनाथ रानडे यांनी देशभरात एक रुपयाच्या फोल्डर्सची मोहीम सुरू केली, ज्याचा वापर सामान्य माणसाच्या देणग्या एकत्रित करण्यासाठी केला जात असे, ज्याची सुरुवात एका रुपयासारख्या छोट्या रकमेपासून झाली. अशा प्रकारे रॉक मेमोरियलला भेट देणाऱ्या इतक्या लोकांना अभिमान वाटू लागला की त्यांनीही त्या स्मारकासाठी योगदान दिले आहे.

केवळ श्री एकनाथ रानडे यांच्यामुळेच विवेकानंद रॉक मेमोरियल मिशन कधीही राजकीय आंदोलन बनले नाही, ज्यामुळे पक्ष आणि लोक केवळ राजकीय सोयीनुसार बाजू घेत असत, मुद्द्याच्या गुणवत्तेवर आधारित नसतात.

अखेर, सहा वर्षांच्या अविश्रवसनीय कमी कालावधीत, १९७० मध्ये विवेकानंद रॉक मेमोरियलचे उद्घाटन झाले आणि ते राष्ट्राला समर्पित करण्यात आले. श्री एकनाथ रानडे यांच्या प्रमुख भूमिकेशिवाय, हे भव्य राष्ट्रीय स्मारक बांधले गेले असते याबद्दल अत्यंत शंका आहे.

विवेकानंद रॉक मेमोरियलचे उद्घाटन २ सप्टेंबर १९७० रोजी झाले आणि भारताचे राष्ट्रपती व्ही.व्ही. गिरी यांनी ते राष्ट्राला समर्पित केले. एकनाथ रानडे जी यांच्या उत्तरेक आणि उत्कृष्ट भूमिकेशिवाय हे भव्य राष्ट्रीय स्मारक इतक्या विक्रमी वेगेलं कधीच पूर्ण झाले नसते यात शंका नाही.

हा केवळ दगडाचा तुकडा नाही तर विश्वगुरु स्वामी विवेकानंद जी यांनी २५, २६ आणि २७ डिसेंबर १८९२ रोजी तीन दिवस भारताच्या भूतकाळ, वर्तमान आणि भविष्याबद्दल ध्यान केले आणि जीवनाचे खरे ध्येय शोधून काढले. दगडाची आध्यात्मिक शक्ती, भारतामतेच्या पावलांचे टप्पे, पराशक्ती यांनी स्वामीजींना कन्याकुमारीकडे आकर्षित केले.हे एकेतरेचे प्रतीक आहे कारण संपूर्ण राष्ट्राने त्यासाठी इच्छा केली, काम केले आणि योगदान दिले.

१९ व्या शतकातील महान अमेरिकन विचारवंत एमर्सन म्हणाले होते, “एक महान आणि कालातीत संस्था म्हणजे एका माणसाची वाढलेली सावली”. जर तसे असेल, तर मला यात काही शंका नाही की इतिहासाचा अंतिम निर्णय असा असेल की कन्याकुमारी येथील भव्य विवेकानंद रॉक मेमोरियल ही एकनाथ रानडे जींची वाढलेली सावली आहे.

एकनाथ रानडे हे एक सामाजिक कार्यकर्ते आणि नेते होते. ते राष्ट्रवाद आणि अध्यात्मवादाच्या दुहेरी आत्म्याने प्रेरित होते आणि त्यांच्या महान संघटनात्मक क्षमतेमुळे ओळखले जात.

संघ स्वयंसेवक एकनाथ रामकृष्ण रानडे राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे स्वयंसेवक होते. १९६३ मध्ये त्यांच्यावर विवेकानंदांचं भव्य स्मारक उभारण्याची जबाबदारी संपविण्यात आली. त्यावेळी एकनाथजी होते रा. स्व. संघाचे सरकायवाह होते.१९३८ मध्ये एकनाथजी संघात पूर्णवेळ प्रचारक म्हणून सामील झाले.प्रचारक म्हणून त्यांची पहिली नियुक्ती भारताच्या मध्यवर्ती भागात असलेल्या महकौशल प्रांत येथे होती.पश्च्य भारताचे प्रांत प्रचारक म्हणून काम करतांना,उत्कृष्ट संघटन क्षमता आणि अद्भुत स्मरणशक्ती सर्वत्र प्रसिद्ध झाली.नंतर १९५० मध्ये पूर्वांचल ईशान्य चे प्रांत प्रचारक म्हणून नियुक्त करण्यात आले.कलकत्ता येथे त्यांनी फाळणीतील निर्वसितांना शोषण्यासाठी व मदत करण्यासाठी निवास व्यवस्था वस्तुहार समितीची स्थापना केली.१९५३ मध्ये एकनाथजींना अखिल भारतीय प्रचार प्रमुखाची अतिरिक्त जबाबदारी देण्यात आली.१९५६ मध्ये त्यांना संघाचे सरकायवाहक देण्यात आले.१९६२ मध्ये ते अखिल भारतीय बौद्धिक प्रमुख झाले. रानडे यांचे शिक्षण नागपूरच्या हिस्तांप्र महाविद्यालयात झाले. त्यांनी नागपूर विद्यापीठातून तत्त्वज्ञानात एमए उत्तीर्ण केले आणि सागर विद्यापीठ, मध्य प्रदेशातून कायद्याची पदवी घेतली. रानडे यांनी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ या हिंदू राष्ट्रवादाच्या तत्त्वज्ञानाचे समर्थन करणाऱ्या स्वयंसेवक संघटनेसाठी महत्त्वाचे कार्यकर्ते, विचारवंत आणि नेते म्हणून काम केले. शाळेत असतानाच राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ () मध्ये सहभागी झाल्यानंतर, ते संघटनेचे एक महत्त्वाचे संयोजक आणि नेते बनले. १९४८ मध्ये महात्मा गांधींच्या हत्येनंतर, आरएसएसवर बंदी घालण्यात आली आणि त्यांच्या अनेक वारंश कार्यकर्त्यांना अटक झाली. या काळात रानडे यांनी भूमिगत होऊन संघटनात्मक प्रयत्नांचे नेतृत्व करत भूमिगत सरसंचालक म्हणून नाव कमावले.

रानडे स्वामी विवेकानंदांच्या शिकवणीने खूप प्रभावित झाले आणि त्यांनी विवेकानंदांच्या लेखनाचे पुस्तक तयार केले. ऑगस्ट १९६३ मध्ये त्यांनी विवेकानंद रॉक मेमोरियल कमिटीचे संघटक सचिव म्हणून पदभार स्वीकारला. नंतर त्यांनी १९७२ मध्ये विवेकानंद केंद्राची स्थापना केली आणि त्याचे संचिधिणीस बनले.

१९७८ मध्ये ते विवेकानंद केंद्राचे अध्यक्ष झाले. रानडे यांची 'स्वामी विवेकानंदांचे हिंदू राष्ट्राला उभारी देणारे आवाहन', 'सेवेची साधना' (१९८५), 'विवेकानंद रॉक मेमोरियलची कथा' आणि 'केंद्र अनकलेक्ट्र' ही पुस्तके आहेत. एकनाथ रानडे यांचे २२ ऑगस्ट १९८२ रोजी चेवई येथे निधन झाले.एकनाथजींना श्रद्धांजली म्हणून आणि त्यांच्या प्रेरणादायी जीवनाची आठवण राहावी म्हणून १९ नोव्हेंबर हा त्यांचा जन्मदिन साधना दिवस म्हणून भारतात सर्वत्र साजरा करण्यात येतो. आदरणीय एकनाथजी रानडे यांना शतशः प्रणाम!

ज्योतिर्मय **साहित्य**

पणजी – संतोष कुमार झा

यांच्या मूळ हिंदी ग्रंथ ‘सुरज का वारिस’ याचा मराठी अनुवाद कोकण रेल्वेचे अध्यक्ष आणि व्यवस्थापकीय संचालक श्री. सतीश धुरी यांनी केला व या ग्रंथाचे एका भव्य समारंभात प्रकाशन करण्यात आले.

गोव्याचे माननीय राज्यपाल

श्री. पुष्पती अशोक गजपती राजू यांच्या हस्ते या पुस्तकाचे प्रकाशन झाले.

कार्यक्रमाला उपस्थित

असलेल्या मान्यवरांमध्ये श्री.

संतोष कुमार झा, डॉ. अमरीश

सिन्हा, आशा शेड्डी, बबन घाटगे, सदानंद चितळे, सतीश धुरी, चित्रा क्षीरसागर, प्रकाश क्षीरसागर, दीपा मिरिंगकर, सामीक्षा धुरी, अभय सुराणा आणि अपूर्व ग्रामोपाध्ये यांचा समावेश होता. पुस्तकाची प्रस्तावना अनिल सामंत आणि चित्रा क्षीरसागर यांनी लिहिली आहे.

माननीय राज्यपालांनी मराठी

अनुवादाच्या गुणवत्तेची आणि भाषिक संवेदनशीलतेची प्रशंसा

केली आणि सांगितले की हे

कार्य हिंदी आणि मराठीमधील

साहित्यिक पूल आणखी मजबूत

करेल.

कोकण रेल्वेचे अध्यक्ष

आणि व्यवस्थापकीय संचालक

यांनी मूळ कामाचा उद्देश आणि

अर्थ अधोरेखित करून

अनुवादक श्री. सतीश धुरी यांचे

अभिनंदन केले आणि सांगितले

की ‘‘सूर्यवंशी’’ वाचकांमध्ये

नवीन ऊर्जा, प्रेरणा आणि

सामाजिक चिंतेची समृद्ध भावना

आणेल.

उपस्थित सर्व पाहुण्यांनी

पुस्तकाच्या मजकुराचे आणि

अनुवादाच्या उत्कृष्टतेचे कौतुक

केले. कार्यक्रम उत्साही आणि

सौहार्दपूर्ण वातावरणात संपला.

शेख हसीना या जणू बांगलादेशच्या वाधीण

शेख हसीना या भारताच्या

आश्रयाखाली आहेत गेल्या

वर्षापासून भारताने त्यांचे रक्षण केले

आहे. खरे तर शेख मुजिबूर रहमान

यांनी भारताच्या प्रेरणेने बांगलादेशात

क्रांती घडवून आणली या त्यांच्या

कन्या आहेत. त्यांनी आपल्या

सगळ्या काळात बांगलादेशचा

विकास वेग प्रचंड वाढवला आणि

त्या देशाला सामर्थ्य प्राप्त करून

दिले. पण तेथील पाक वादी

मूलतत्त्ववाद्यांनी शेख हसीना यांना

बदनाम करण्याचा कट केला. त्याला

चीन आणि अमेरिकेने फूस लावली.

त्यामुळे विद्यार्थी भडकले. त्यात

हसीना यांचा काय दोष खरे तर शेख

हसीना या जणू बांगलादेशच्या

वाधीण आहेत त्यांना मृत्युदंडाची

सजा जाहीर करणे म्हणजे मोठा गुन्हा

आहे. त्यांची बाजू ऐकून

घेतल्याशिवाय त्यांच्यावर मृत्युदंड कसा

लादला जातो.

खरे तर त्यांनी ठामपणे सांगितले मी

मुळीच घाबरणार नाही, याचा अर्थ

असा आहे की ही वाधिणीची डरकाळी

आहे आणि ही डरकाळी

बांगलादेशच्या

कानाकोपऱ्यात घुसेल

आणि आवामी लीग पक्ष

पुन्हा नव्याने जन्माला

येईल त्याला पुन्हा नवीन

प्रेरणा मिळेल या शंका

नाही.

आवामी लिंग या पक्षाची पुनर्रचना

करणे आणि त्यात नवचैतन्य आणणे हे

कार्य शेख हसीना किती प्रभावीपणे

करतात यावर त्यांचे राजकीय भविष्य

अवलंबून आहे आगामी निवडणुकीत

त्यांच्या पक्षाने मोठी गरूड झेप घेतली

तर त्यात त्यांचे आणि भारताचे ही भले

आहे.

बांगलादेशचा प्रवास खेळाकडून

बळाकडे असा झाला पण या देशाची

कुंडली ही अस्थिरतेने भरलेली आहे.

शेख हसीना यांनी देशाला उत्तम प्रकारे

आकार दिला पण त्यांचा तिसरा

कालखंड मात्र वादळी ठरला. अंतर

विरोध आणि धोरणातील विसंगती

यामुळे त्या अडखळत राहिल्या.

बांगलादेशची निर्मिती ही एक

ऐतिहासिक प्रक्रिया होती परिश्च

पाकिस्तान पूर्वेचे शोषण करत असे

त्याविरुद्ध बंड करून शेख मुजीबुर

रहमान यांनी बांगलादेशची निर्मिती

केली १९७१ साली बांगलादेश हे

स्वतंत्र राष्ट्र भारताच्या पंतप्रधान श्रीमती

इंदिरा गांधी यांच्या संपूर्ण पाठिंबामुळे

निर्माण झाले. बांगलादेशातील

मुक्तिवाहिनीस भारताने सक्रिय सहकार्य

केले त्यामुळे शोषणाच्या जोखंडातून

बांगलादेशची मुक्तता झाली पण

इतिहासाची रचना बऱ्याच वेळा अशी

काही उलटी होते की कालचक्राचे काटे

उलटे फिरविले जातात तसेच काहीसे

बांगलादेशच्या नशिबात घडून आले

आहे.

तिसरी टर्म धोक्याची

बांगलादेशच्या पंतप्रधान शेख

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

हसीना यांनी पहिल्या दोन टर्म मध्ये

मृत्युदंडाची शिक्षा

घोषित केली आहे.

यावर शेख हसीना

यांनी राजकीय हेतूने

प्रेरित झालेला हा

निर्णय आहे मी या

निर्णयाला घाबरत

नाही अशी

प्रतिक्रिया दिली

आहे. आता फ

ेबुवारी महिन्यामध्ये

बांगलादेशात

निवडणुका तोंडावर

आल्या आहेत

अवामी लीग हा

जात्यावरच्या ओव्या.....

**वैराळ दादा
तुझी पेटारी खचली
कोथिंबीरी चुड्यासाठी
लेक लाडकी रुसली ॥३५५॥**

**वैराळ दादा ये ना,
बैस वसरीला
सुना गेल्यात माहेरी
लेकी आल्यात घराला ॥३५६॥**

**©® सौ. मनोरमा बोरडे
छत्रपती संभाजी नगर
मो. 70207 33758**

रातोंके साये घने...

ज्योतिर्मय साहित्य

माणसाचं जीवन म्हणजे सुख आणि दुःख यांचं यांचा मेळ असतो. सुख आणि दुःख एकेकटं कधी येत नाही. आपण जेव्हा अत्याधिक आनंदात असतो, तेव्हा मनात कुठे तरी धाकधूक असते की हे नक्की खरंय का ? हे संपणार तर नाही ना ? आणि खरंच कोणतीही परिस्थिती सतत कायम कधीच राहत नाही. सुखाच्या पाठोपाठ दुःखाचा प्रवेश जीवनाच्या रंगमंचावर होतोच. किंबहुना जेव्हा सुख आनंदी कपडे घालून रंगमंचावर प्रवेश करते तेव्हा त्याच्या पाठीमागे विंगेत दुःख वाट पाहत उभेच असते. सुख आणि दुःख दोन्हीही येतात आणि आपल्या जीवनात त्यांची भूमिका बजावून जातात. आपण किती आनंदी राहायचे, किती दुःखी व्हायचे हे ते आपल्यावर सोडून देतात. कन्फ्यूशियस नावाचा एक तत्वज्ञ होता. त्याला एकदा त्याच्या शिष्याने विचारले की सुख आणि दुःख या दोन्ही परिस्थितीत लक्षात ठेवावी अशी कोणती गोष्ट आहे ? तेव्हा कन्फ्यूशियसने उत्तर दिले की आपण एकच गोष्ट लक्षात ठेवायची आणि ती म्हणजे हेही दिवस जातील. आपण सामान्य माणसे ! कधी कधी संकटांची मालिकाच आपल्या स्वागताला उभी असते. एक झाले की दुसरे. अशा वेळी आपला धीर साहजिकच खचतो. आपण निराश होतो. परिस्थितीला दोष देऊ लागतो. माझ्याच वाट्याला ही सगळी संकटे, समस्या का असा प्रश्न विचारू लागतो. काही दुर्बल मनाची माणसे तर आत्महत्येसारखा टोकाचा मार्ग निवडतात. पण संकटे कोणाच्या

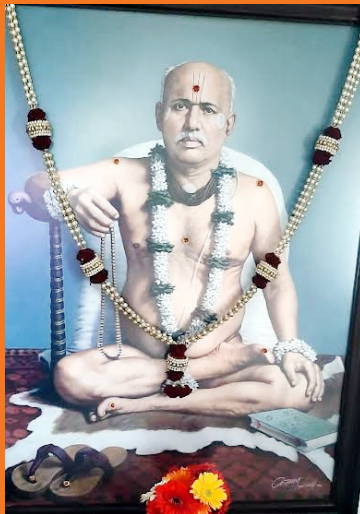
उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

जीवनात आली नाहीत ? त्यांच्यापुढे हार न मानता त्यांचा सामना करता आला पाहिजे. अगदी राम, कृष्ण, शिवाजी महाराज यांच्या जीवनाचा जरी अभ्यास केला तरी आपल्याला आढळून येईल की त्यांचे जीवन सुरुवातीपासूनच केवढे संकटांनी भरले होते. पण ही माणसे खचून गेली नाहीत. ती परिस्थितीच्या डोक्यावर पाय देऊन त्यावर आरूढ झाली. श्रीरामाला राज्याभिषेक होणार होता त्याच्या दुसऱ्याच दिवशी वनवासात जावे लागले. प्राणप्रिय सीतेचे अपहरण झाले. रावणासारख्या महाबलाढ्य शत्रूशी गाठ पडली. श्रीकृष्णाच्या जन्मापासूनच संकटे पाचवीला पुजली होती. जन्म झाला बंदिवासात. नंतर कंसाने त्याला मारण्यासाठी पाठवलेल्या पुतना मावशींसह अनेक राक्षसांशी सामना करावा लागला. शिवाजी महाराजांनी तर शून्यातून स्वराज्याची निर्मिती केली. कधी कधी तहात सारे गमावण्याची वेळ आली पण ते निराश झाली नाहीत. थोरांची चरित्रे या दृष्टीने अभ्यासली नाहीत तर त्यांनी आपल्याला जी शिकवण दिली आहे, तिच्याकडेच दुर्लक्ष केल्यासारखे होईल.

(क्रमशः)

**श्री ब्रह्मचैतन्य
गोंदवलेकर महाराज**

ज्योतिर्मय साहित्य

बाह्य प्रपंच प्रारब्ध उपाधि । त्यांसी त्रासू नये कधी । हीच जाणावी उघड समाधि ॥ सावली मातीत पडली । तिला धुऊन नाही घेतली । तसेच खरे आहे देहाचे । पण ते संतांनाच साधे ॥ सर्व संकल्प वर्ज्य करून । अवस्था असावी बालकवृत्तिसमान ॥ सतत विवेक अखंड चित्ती । रामनामी मनोवृत्ति । हेचि तुम्हा

संतांचा सहवास । याहून भाग्य नाही दुसरे खास ॥

परमप्राप्ति ॥ मारुनी खोटी कल्पनावृत्ति । रामनाम अखंड चित्ती । समाधान संतोष शांति ॥ देवासी सर्व करी अर्पण । करी स्वानंदयुक्त परमात्मचिंतन । हीच सिद्ध साधूची खूण ॥ वासना जावून शुद्ध चित्त । अहंभाव सोडून होई निभ्रांत ॥ आता मी रामाचा, राम माझा । हे जाणावे पूर्ण ॥ संतसहवास त्याला पाही । जो देहबुद्धि टाकून राही ॥ संतास न पाहावे देहात । आपण देहापरते होऊन पाहावे त्यास ॥ नामात ठेवा प्रेम । हीच संतांची खूण ॥ जे जे आपले संगती आले। संताने त्यांचे सार्थकच केले ॥ साधूने देह ठेवला । तरी सत्तेने जागृत राहिला ॥ त्याची ठेवावी आठवण । सेवा करावी रात्रदिन ॥ संतांचा सहवास । याहून भाग्य नाही दुसरे खास ॥ संतचरणी विश्वास । त्याने भागवंत जोडला खास ॥ लक्ष ठेवावे संताकडे । देह लावावा प्रपंचाकडे॥ नाम घ्यावे श्वासोच्छ्वास । संत संतुष्ट होईल खास ॥ सांगावे संतास नमस्कार ॥ जो जगताचा आधार । संतांच्या देहाची प्राख्यगति संपली । काया आज दिसेनाशी झाली। परि अजरामर राहिली ॥ राम कर्ता हे जाणून

चिर्ती । जगात संत ऐसे वर्तती । जेणे दुसऱ्यास मार्गदर्शक होती॥ संतांचे करावे अनुकरण । घ्यावे त्यांचे दर्शन । सांगावे आलो आहे आपण । विचाराव्या कठिण वाटा। जेणे सुलभ होईल व्यवहारी चालता ॥ रामापरता नाही लाभ । हे धरले ज्याने चित्ती । त्यास लाभली खरी संतांची संगति ॥ त्यांचा आदर्श ठेवावा पुढे । कधी न होईल वाकडे ॥ स्वतःचे पावावे समाधान । त्याने लोकांस आणण्याचा प्रयत्न करावा जाण ॥ संताशी व्हावे अनन्य शरण । दुसरीकडे जाण्याचे नाही कारण ॥ भाग्याने संत घरी आला । अभागी न मानी त्याला ॥ सूर्याचा प्रकाश झाला । आंधळ्याला उपयोगी नाही आला । तैसी विषयी झाली ज्याची वृत्ति । संताची संगत त्याला न लाभती ॥ रामनामावाचून ज्याचा वेळ जात नाही । तोच जीवन्मुक्त पाही ॥ देहाचे ठिकाणी विरक्त । विषयाचे ठिकाणी नसे अहंमत्त्व । त्यालाच म्हणतात मुक्त ॥

रामापरते न मानावे हिता। हे सर्व संतांचे मनोगत ॥

साधे साधे प्रश्न...

ज्योतिर्मय साहित्य

जर असं असेल तर हा केवळ शिक्षणव्यवस्थेचा दोष नाही. नव्या पिढीला घडवण्याचं धोरण समाजाचंच ठरवण्याची गरज आहे. कारण, कुठलाच पुस्तकी अभ्यासक्रम आणि मार्कलिस्ट आपल्या मुलांच्या सुट्ट, समंजस आणि शहाण्या जगण्याचा पाया घालण्यासाठी पुरा पडणार नाही. शाळा, कुटुंब आणि समाज या तिघांनीही एकत्र येऊन काही नीति ठरवली तर हे चित्र बदलता येईल. समाजातल्या प्रत्येकानं ही माझी जबाबदारी आहे असं मान्य करून सक्रिय सहभाग घेतला नाही, तर आपल्या पुढच्या पिढ्यांची आयुष्याची वस्त्रं अशी फाटत राहतील, ज्यांना लावायला ठिगळं अपुरी पडतील.

पुस्तकी अभ्यास, विद्याभ्यास आणि कौशल्याभ्यास या तीनही वेगळ्या गोष्टी आहेत.आपल्या आयुष्यात या तीनही गोष्टी महत्त्वाच्या आहेत, हे मान्यच आहे. पण शाळेची सुट्टी ही पुस्तकी अभ्यासाची सुट्टी आहे, असं लक्षात घेऊन जीवनविद्या आणि कौशल्य विकास या दोन्ही विकासांवर भर द्यायला हवा. जाणिवेच्या समृद्धीपासून ते प्रत्यक्ष कृतिशीलतेपर्यंतचा प्रवास व्हायला हवा. आपल्या संस्कृतीमधलं विज्ञान मुलांना समजायला हवं आणि विज्ञानातली नैतिक संस्कृती सुद्धा उमगायला हवी. खिशाला पटणं आणि मनाला पटणं यातला फरक नव्या पिढीला शिकवायला हवा.

पर्यावरणाच्या स्वास्थ्याला आणि राष्ट्रीय हिताला ज्या गोष्टी हिताच्या नाहीत, त्या कितीही आर्थिक मोबदला देणाऱ्या असल्या तरीही त्या नाकारण्याचं धैर्य मुलांमध्ये यायला हवं. महिन्याभराचा अनलिमिटेड डेटा पॅक मारून घरात निवांत बसून सोशल मीडियावर वाहेल तसं व्यक्त होण्यात काहीही कर्तृत्व नाही, उलट ते लाज आणणारं लक्षण आहे, हेही घडवणं आता संस्कारांचा भाग झालंय. महापुरुषांचे विचार कृतीमध्ये आणण्यासाठी आणि अनुकरण करण्यासाठी असतात. डॉल्बी सिस्टिमपुढं नाचण्यानं ते विचार आपल्या व्यक्तिमत्वात येत नाहीत, हाही संस्कार आता नितांत गरजेचा झाला आहे. तरच आयुष्य म्हणजे इन्हेंट नसतो हे पुढच्या पिढ्यांमध्ये रुजायला मदत होईल.

म्हणूनच म्हणतो पालकमित्रांनो, उन्हाळी सुट्टीकडे बघण्याचा आपला दृष्टिकोन बदला. मूल घडवण्याचा खरा अभ्यासक्रम फार व्हास्ट आहे आणि त्यात उत्तीर्ण होण्यासाठी आपल्याला स्वतः लाच पाण्यात उतरावं लागेल. मुलांच्या पाठीशी नाही तर त्यांच्या सोबत राहावं लागेल. आणि सगळ्यात महत्त्वाचं म्हणजे ह्या सगळ्याला मानेवरचं जोखड न समजता स्वतः डेव्हलपमेंटल मॅटॉर होण्यातला आनंदसुद्धा मनसोक्त लुटला पाहिजे.

लक्षात घ्या, आपल्या मुलांना आपल्याच सक्रियतेची सगळ्यात जास्त गरज आहे. ती जबाबदारी आऊटसोर्स करता येणार नाही. केवळ जन्म दिल्यानं पालक होता येत नाही आणि शाळा, कोर्सेस, ग्राउंड, शिबिंरं यांच्या फिया भरल्यानं संगोपन केलं असं म्हणता येत नाही. आपल्या मुलांच्या व्यक्तिमत्त्वाचं शिल्प अधिक देखणं घडवायचं असेल तर, शिक्षकांसोबत आपणही ती शिल्पकला शिकून घेणं गरजेचं आहे. टाकीचे घाव सोसल्याशिवाय मुलांना उत्तमपण येणार नाही अन् ते घाव आपणच घातल्याशिवाय आपलं पालकत्व सुफलं संपूर्ण होणार नाही. तेव्हां,पालकत्त्वाचं व्रत स्वतःच केलं तरच त्याचा लाभ आपल्या पदरी पडेल, अन्यथा.....!

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८८२ ३५६४६

मायाब्रम्हनिरूपण

ज्योतिर्मय साहित्य

‘मायाब्रम्ह निरूपण‘‘ हे काही दहा ओळीत लिहून संपणार निरूपण नाही. मी तर म्हणेन की आता जेवढं वाचन करता करता ते अधिकाधिक मी त्यात गुंततचाले आहे. थोडक्यात सांगायचे तर जसजसं लिहिते आहे. तसतसे अजूनही काही बाकी आहे असं वाटतं आहे. यालाचं तर ‘‘भगवत् भक्तिकी भुक्त म्हणतात का?’’ असो तर आपण पुढचा समासाचा अभ्यास करूया. शुद्ध निर्गुण व निर्मळ परब्रम्हामध्ये अक्षरशः अनंत शक्ति वास करतात. त्यापैकी द्रुष्य किंवा नामरूपे किंवा आकार निर्माण करणारी एक अति विलक्षण शक्ति आहे. पूर्ण निराकार आणि स्वतंत्र परमात्मवस्तूला अनंत आकार देणारी आणि द्रुश्याच्या कक्षेत येणारी अशी शक्ति प्रथम आत्मस्वरूपावर लक्ष देत नाही. ती ते आत्मस्वरूप बाजूला ठेवते. त्या शक्तिके नाव माया आणि ज्ञाकणाचे नाव आहे अज्ञात किंवा अविद्या होय. अज्ञान, भ्रम, अध्यास,देहबुद्धी ही सगळी मायेची च प्रजा आहे. आत्मज्ञानी पुरुषाला रमात्म वस्तु जशी आहे तशीच अनुभवायला मिळते. अनंत नामरूपानी भरलेले हे चराचर विश्व त्याला पलब्रम्हाची ‘‘स्वानंदलीलाच‘‘वाटते. मायेच्या प्रभावाने फसून जाऊन तो आत्मस्वरूपाला विसरत नाही आणि द्रुश्याला खरेपणा देत नाही. परंतु मायेच्या आधीन होऊन अज्ञानामध्ये जगणारा जीव स्थलकालाच्या बंधनात अडकतो. त्यामुळे आत्मस्वरूप तो विसरतोच पण त्याचबरोबर चराचर विश्व संपूर्ण सत्य मानतो. आत्मज्ञानाच्या दृष्टीने विचार केला तर ब्रम्ह आणि त्याची शक्ति माया दोन्ही अगदी एकरूपचं आहेत. ऊलट अज्ञानाच्या भूमिकेतून पाहिले तर ब्रम्ह आणि माया वेगवेगळी वाटतात.

म्हणून मानवी बुध्दी च्या पध्दतीने ज्ञानमय ब्रम्ह आणि अज्ञान मय माया यांची तुलना करता येते. या

‘‘मायाब्रम्ह निरूपण‘‘

समासात समर्थानी त्याची परस्परविरोधी लक्षणे सांगितली आहेत.

द्रुश्य विश्वाच्या सगळ्या बंधनाच्या, सीमांच्या पलीकडे परमात्मा निराळेपणाने रहातो. आकाशाचे प्रतिबिंब पाण्यात पडले तरी आकाश पाण्यापासून अलिप्त असते,तसाच परमात्मा सर्वात व्यापलेला असून अलिप्त असतो.

आपण सगळी मर्त्य माणसं आहोत. मित्रांनो मानव जन्म एकदाच मिळतो तेव्हा

तेव्हा संतांनी घालून दिलेल्या आदर्श जीवन पध्दतीने जगून म्हणजेच कोणत्याही प्रकारचा ‘‘अतिलोभ‘‘ न धरता जीवन जगावे व शेवटी मोक्षास पात्र व्हावे हाच तर संतांचा विचार आपण अंगात रुजवला पाहिजे व मोक्षास पात्र झाले पाहिजे.

श्री राम जय राम जय जय राम॥

जय जय रघुवीर समर्थ॥

समास ५ वा समाप्त.

॥ शिक्षण-संवाद ॥

शिक्षण सर्वानाच उपयोगाचं?

ज्योतिर्मय साहित्य

उदारहरणाथ एखाद्या मुलात जर पाण्यात बेडकांना अचूक दगड मारण्याचा गुण असेल आणि त्यावर त्याला योग्य मार्गदर्शन मिळाले नाही तर पुढे चालून तो पाण्यातील सर्व जीवजंतूंना मारून टाकेल. ज्यानं पाप घडेल. अशावेळेस त्याला म्हणता येईल की पाण्यात दगड मारू नकोस. त्यानं पाण्यातील जीवजंतूंना त्रास होईल. आपल्याला कोणी दगड मारल्यास आपल्याला त्रास होतो की नाही. असं म्हणातच त्याला ते समजेल व तो दगड मारणार नाही. परंतु शिक्षणाच्या भाषेत असं म्हटल्यास त्याची अडवणूक झाल्यासारखी वाटेल व तो आपला अचूक नेम धरण्याचा म्हणजेच दगड मारण्याचा सुप्त गुण विसरेल. ज्याचा त्याला पुढे भविष्यात उपयोग होणार नाही. परंतु तोच सुप्त गुण आपल्या वळवावा लागेल. म्हणावे लागेल की असा पाण्यात दगड मारण्याऐवजी तू पाण्यातून वीज निर्माण कशी करतात. यावर प्रयत्न कर. त्यासाठी विचार कर किंवा या दगडाचा उपयोग आपण कशाकशासाठी करू शकतो. या गोष्टीकडे लक्ष केंद्रित कर. अचूक नेम धरण्याचे कौशल्य शिक. मुलाला ते नक्कीच पटेल. बाई म्हणते ना. मग सगळंच बरोबर. मी असाच करेल. त्यानंतर मुलात जो आवश्यक बदल होईल. तो पाहण्यासारखा असेल.

आपल्याला माहीत आहे व एक दंतकथा प्रसिद्ध आहे, आपण हनुमानाच्या गोष्टी ऐकल्या आहेत. म्हणतात की त्याच्यात उडण्याची शक्ती होती. तो त्याच्या अंगी असलेला सुप्त गुणच. एकदा त्यानं सुर्य बघितला व तो एक खाण्याचा पदार्थ आहे हे समजून तो उडायला लागला. त्यानं उड्डाण भरलं व तो सुर्याला गिळण्यासाठी सरसावला. त्यावेळेस ते लक्षात येताच इंद्रानं वज्रास त्याच्या दिशेनं फेकलं. ही शक्ती म्हणजेच सुप्त गुण. त्यावर इंद्रानं तातुपुनं वजास फेकून त्या शक्तीला खंडीत केलं. परंतु ती शक्ती तो विसरला नाही. ते बालपण होतं व त्याच शक्तीचा गैरवापर करीत हनुमानानं एकदा दुर्वास ऋषींना त्रास दिला. जे शिघ्रकोपी स्वभावाचे होते. त्यांनी हनुमानाला शाप दिला. म्हटलं ही तू आपली शक्ती विसरशील. आता या ठिकाणी महत्त्वाची गोष्ट ही की त्या बालपणात त्या शक्तीचा अपक्षय झाला व हनुमान आपली शक्ती विसरला. त्यावर दुर्वास ऋषींकडून शापवाणी निघाली नसती.

(क्रमशः)

आरोग्याचा सर्वात मोठा शत्रु.....

ज्योतिर्मय साहित्य

रोजच्या दिनचर्येचा नैसर्गिक आणि आवश्यक भाग म्हणजे निद्रा ही आपल्याला ऊर्जा देते, जी निरामय आरोग्यासाठी अत्यंत गरजेची आहे. योग्य प्रमाणात घेतलेली गाढ झोप आपल्या तनमनाला पुरेपूर विश्रांती देते, ज्यामुळे आपणास ताजेतवाने, प्रसन्न व उर्जावान वाटते. झोपण्याची योग्य पद्धत... चांगली झोप घेण्यासाठी रात्रीचा आहार कमी व पचेल असाच घ्यावा. झोपताना डोके पूर्व किंवा दक्षिण दिशेला असावे उत्तरेकडे डोके करून झोपल्यास जिवनशक्तीचा ह्रास होतो. झोपताना डाव्या कुशीवर झोपावे. निद्रानाशाचे परिणाम... निद्रानाशामुळे शरीरात वेदना होणे, डोके जड पडणे, शरीर जड पडणे, अपचन होणे तसेच वातजन्य रोग जडतात. त्यामुळे योग्य निद्रा घेणे आवश्यक आहे. अपुरी झोप (गरजेपेक्षा कमी किंवा अयोग्य) ही

दुःख, अशक्तपणा, सुस्ती, अल्पायुष्य अशा व्याधी निर्माण करण्यास कारणीभूत ठरते. आता आपण निद्रे बद्दल सविस्तर जाणून घेऊ या. आयुर्वेदानुसार एक सामान्य, निरोगी व्यक्तीस सहा तासांची झोप पुरेशी आहे. म्हणूनच पित्त आणि कफ कारक प्रकृतीच्या लोकांनी सहा तासांच्या झोपेची सवय करून घेतल्यास ते निरोगी राहतील. शांत आणि योग्य प्रमाणात झोप घेण्याचे फायदे चांगली झोप घेतली तर आपल्या शरीरातील हार्मोन्स ची पातळी व्यवस्थित

लढूपणासारखा मोठा आजार आपल्या जवळ ही येणार नाही. सर्वेक्षणामध्ये असे समोर आले आहे की जे लोक कमी झोप घेतात त्यांची आजारी पडण्याची शक्यता जास्त असते. चेहऱ्यावरील डाग कमी होतात... लवकर झोपण्याचे परिणाम चेहऱ्यावर दिसू लागतात. चेहऱ्यावरील पिंपल्स कमी होऊ लागतात. आणि काळे डाग हळूहळू कमी व्हायला लागतात. भूकेत सुधारणा होते... पुरेशी झोप झाल्यास चांगली भूक लागते. हेल्दी पदार्थ खावेस वाटतात. कार्यक्षमतेत वाढ होते...

८ तास पुरेशी आणि शांत झोप घेतल्यामुळे अधिक तत्परतेने काम करू शकता. व आपली कार्यक्षमता वाढते. अशा प्रकारे योग्य, व्यवस्थित व वेळेवर झोप घेतल्यास आपले आरोग्य निरोगी राहते. म्हणूनच तर जेवण, व्यायाम, योगासने या बरोबरच झोपेलाही आपल्या आयुष्यात महत्त्वाचे स्थान आहे.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

राहण्यास मदत होते, त्यामुळे आपला उत्साह व स्फूर्ती वाढते. व्यवस्थित झोप घेतली तर

.....

- डॉ. राजेंद्र बगाते

अध्यक्षदेवाजी दामलेच्या मणीपंढरादास

